

Habitat II, Geniş Tabanlı Katılım ve Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Yerellik Boyutu

Ayşe EKMEKÇİ GÜVEN

*Ayşe Ekmekçi Güven,
1989 yılında ODTÜ
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama
Bölümü'nden mezun
oldu. Halen yüksek
lisansını devam
ettirmekte olduğu
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Sosyal
Bilimler Çevre
Anabilim Dalı'nda
araştırma görevlisi
olarak çalışmaktadır.*

Giriş

II. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı'nın (HABİTAT II) düzenlenmesine ilişkin ilk adımların atıldığı 1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilen "sürdürülebilir kalkınma" ilkesinden hareketle, BM Genel Kurulu'nca 3 - 14 Haziran 1996 tarihleri arasında İstanbul'da HABİTAT II'nin yapılmasına karar vermiştir.

Konferansın genel amaçları, "insan yerleşimlerinin karşı karşıya bulunduğu sorunlar konusunda dünyada bilinç düzeyini yükseltmek ve dünya liderlerinin insan yerleşimlerinin güvenli, sağlıklı, adil ve sürdürülebilir kılma amacını benimsemelerini sağlamak" olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda HABİTAT II'nin temel hedefi ise, dünyada yerleşimlerin sürdürülebilirliğini sağlayarak, herkese yeterli konut imkanlarını sunabilmektir.

HABİTAT II'de HABİTAT I'in aksine, konut ve yerleşim politikasının ana ekseninde devlet değil, sivil toplum yer almaktadır. Bu nedenle, temel hedeflere ulaşabilmek için yeni bir yönetim anlayışı, katılımcılık ve yapılabılır kılma stratejisi gibi bazı araçlar da belirlenmiştir. Bu bağlamda geniş tabanlı katılımın sağlanabilmesi amacıyla, sadece devletin değil, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları, özel sektör ve hükümet dışı kuruluşlar gibi tüm aktörlerin katılımının gerekli olduğu vurgulanmıştır.

HABİTAT II'nin temel uygulama aracı olarak

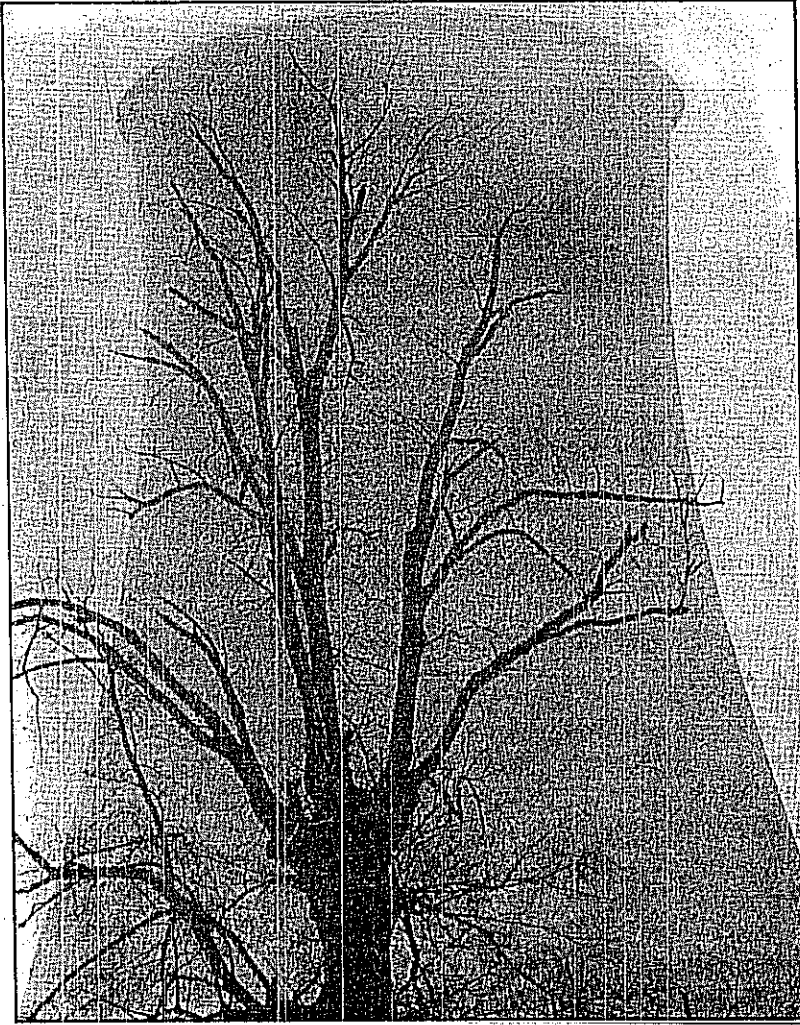
benimsediği geniş tabanlı katılım ve insan yerleşimlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması konularını, son 20 yıldır dünya kamuoyunun gündeminde daha fazla yeralamaya başlayan ve sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir insan yerleşimleri gibi çözümlerin oluşturulmasında temel neden olan çevre sorunları ve bu sorunların çözümünde yerellik boyutu konularını irdelemeye çalışacağım.

Geniş Tabanlı Halk Katılımı Ve Sürdürülebilirliğin Sağlanması

Bilindiği gibi, gezegenimizin ve insanlığın karşı karşıya bulunduğu, çevre sorunlarının ulaştığı nokta, 20. yüzyıl insanını yeniden düşünmeye itmiştir. Bugün artık, dünyada belli noktalarda, bölgelerde ortaya çıkan bozulmaların, yitirilen çevresel değerlerin, dünyanın tümünü aynı anda ve aynı ölçüde etkilediği herkesçe kabul edilmektedir. Günümüzde çevreyi, evrensel değerlerin bir bütünü olarak kabul etme eğiliminin yaygınlık kazandığı görülmektedir. Çevre kavramı, önceleri sadece, insan ile doğal çevresi arasındaki ilişkiler bağlamında ele alınmış, doğa ve doğaya karşı duyulan ilginin bir ifadesi olarak değerlendirilmiştir. Çevre sorunsalıda da, dar anlamlı "kirlenme" sorunlarıyla sınırlandırılmış bir biçimde gündeme gelmiştir.

Çevre sorunsalının zaman içinde kazandığı öneme koşut olarak, çevre kavramının içeriğinde genişlemiştir. Bugün artık çevre sorunsalı, sadece kirlenme sorunlarıyla sınırlı bir bakış açısından değil; bu sorunların yanısıra, çevre ile kalkınma arasındaki karşılıklı ilişkilerden kaynaklanan

"kullanma - koruma ve yönetme" sorunlarının bütünü olarak ele alınmaya başlamıştır.

Özel Çevre Koruma Dergisi
Sayı : 6 Haziran 94 S. 2

Doğaldır ki; yaşanan çevre sorunu yerel ölçekten küresel ölçeye doğru için gereken kaynak da artmakta ve çözüm de o derece zorlaşmaktadır.

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Çevre sorunları yapısı gereği küreseldir, sınır tanımaz ve ilk başta yerel ölçekte ortaya çıktığı için aynı zamanda yerel bir sorundur. Yaşamımızı tehdit eden çevresel bozulmalar, ilk önce yerel düzeyde ortaya çıktığı için de, en başta yerel halkı etkilemektedir. Soruna eğer yerel ölçekte çözümü getirilmezse, bölge ölçeyine, sonra su havzasına, kıta ölçeyine ve sonunda da küresel boyutlara kadar ulaşabilmektedir. Bu boyutlara ulaşuncaya kadar, yerel çevre sorunu, her ölçekte artarak, değişerek, zararları ve etkileri şekillenip katlanarak, üst boyutlara kadar gitmektedir. Bu nedenle, yerel ölçekte yaşanacak bir sorun, bütün evreni etkileyebileceği gibi; küresel ölçekteki çevre sorunu da yerel boyutlarda etkilere sahip olabilmektedir.

Doğaldır ki; yaşanan çevre sorunu yerel ölçekten küresel ölçeye doğru gittikçe çözüm için gereken kaynak da artmakta ve çözüm de o derece zorlaşmaktadır. Bu nedenlerle, çevre sorununu yerel ölçekte ilk ortaya çıktığı zaman ele almak ve çözüm getirmek, hem kolay hem de daha az maliyetlidir. Bu noktada, ortaya çıkan sorundan en çok etkilenen kesim olan yerel halkın da, bu konuda katılımının sağlanması, sorunun boyutlarının büyümemesi ve çözümün kolay olması açısından oldukça önemlidir.

Bu nedenlerle; çevre sorunlarının çözümü için en akılcı yolun, yerel düzeyde insanların sorunlarına ve çevresel değerlere sahip çıkması gerekliliği olduğu unutulmamalıdır. Bu amaçla; yerel halk, aralarında yapacağı dayanışma ve işbirliği ile bu sorunların çözümünde önemli adımlar atılmasını sağlamada olumlu sonuçlar elde edebilecektir.

Günümüzde "çevrecilik" olarak bilinen hareketlerin temelinde de aslında, çevrenin korunması yönündeki son 20 yılda yaşanan, insan ve insanlığın esenliği için duyulan kaygıların yattığı bir gerçektir. İnsanın yaşamı ve onun doğal çevresi arasında, toplum için önemli bir ilişkinin görülmesi sonucunda, çevre sorunu da toplumsal bir sorun haline gelmiştir.

Yeryüzünün yaşam kaynaklarının korunması doğanın tüm ekolojik zenginlik ve dengeleriyle, bütün bitki ve hayvan çeşitliliğiyle korunması ve yaşatılması, anlamına gelmektedir. Bu nedenle; insanoğlu bu kaynakları yitirdiği sürece, en az nesli tükenmekte olan bir hayvan ya da bir bitki türü kadar, ölümcül tehdit altına girmektedir.

Ozon tabakasının delinmesi, asit yağmurları, çölleşme, ormanların hızla yok olması, hava - su - toprak gibi çevresel değerlerin bozulması ve kirlenmesi, küresel ısınma, tarihi ve kültürel değerlerin kısa süreli çıkarlar uğruna zarara uğratılması gibi gündemdeki çevre sorunları, çevreye sahip çıkılmasının gereğinin halk tarafından giderek daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Ancak, ne yazık ki insanların bilinçlenmesi için "önce sorunu yaşamaları gerektiği" sözü geçerliliğini hala korumaktadır. Mesela; bugün çevre kirliliğini büyük ölçüde kontrol etmiş olan bir çok gelişmiş ülkede bile, geçmişte çevre sorunları halkın sağlığını tehdit ettikten sonra, bu konuda tedbirler alındığını görmekteyiz. Buna en önemli

örnek 1952 yılında Londra'da yaşanan hava kirliliğinden 4000 kişinin ölmesi ve Japonya'daki Minimata olayıdır. Yaşanan bu olayın etkisiyle, çoğu yörede yerel yöneticiler, arkalarında yerel halkın desteğiyle birlikte ciddi kararlar alıp, uygulamaya geçirmişlerdir.

Çevre sorunlarının yerel boyutu iki açıdan önemlidir. Birincisi; çevre kirliliği gibi çevre sorunlarının en belirgin özelliğinin, bu sorunların herşeyden önce yerel, yani olayın ortaya çıktığı, duyulduğu, görüldüğü ve ilk kez etkilendiği yöreye özgü bir olay olmasıdır. İkincisi ise; çevrenin korunmasında, iyileştirilmesinde, çevre sorunlarına çözüm getirilmesinde halkın katılımının ve katkılarının yerel boyutlarda daha kolay ve daha anlamlı olarak gerçekleştirilmesidir.

Katılım; her düzeyde tavırlarda değişiklik gerektirmektedir. Çünkü; gerekli olan, insan ilişkilerinde bir uyum sağlanabilmesidir. Çevre uygulamalarında, katılıma ağırlık veren halk kümelerinin etkisi altında, bir çok ülkede yönetim yöntemleri de daha esnek ve günün koşullarına uygun hale getirilmiştir.

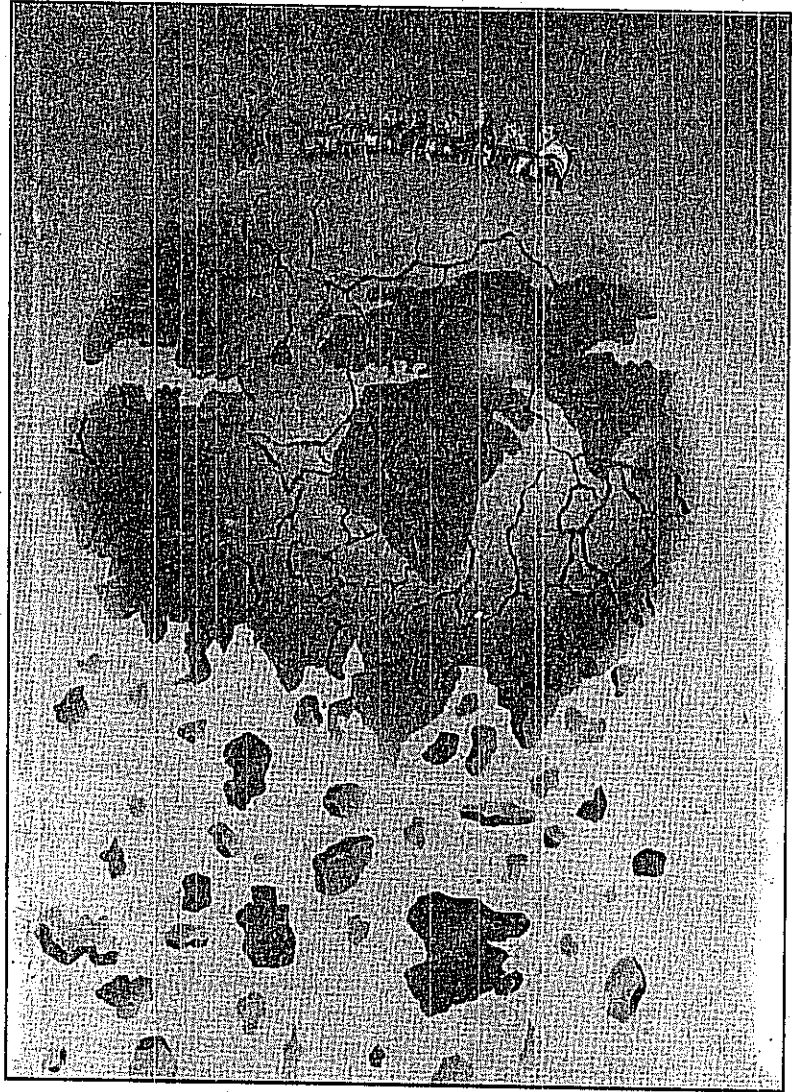
Tüm bu nedenlerden dolayı; özellikle son yıllarda yönetimde yerellik olgusunun ön plana çıkması, merkezi yönetimin yetkilerinden bazılarının yaygınlaştırılması; çevre ile ilgili kararlara yerel yönetimlerin sahip çıkmasını ve bu kararların alınmasında halk katılımının sağlanmasını kolaylaştırmıştır.

Bu nedenle, halk, toplum yaşamının değişik alanlarında karşılaştığı sorunları çözmek için girişken olarak ve sivil toplum örgütleri yoluyla kararlara katılarak, bu konuda haklarını savuncu tepkilerini göstermelidir. Bu amaçlarla halk; yargısal, yönetsel ve siyasal girişimlerde bulunmasına elverişli davranış ve tutumlar geliştirilmelidir. Bu da, demokrasinin önkoşulu olan eğitim ile gerçekleştirilmelidir. Bu noktada, çevre için eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Eğitim ile çevreye olan duyarlılık sağlanmasının yanı sıra, insan davranışlarına akılcı ve toplum yararına dönük nesnel özellikler kazandırabilmek için, eğitim imkanlarından yararlanılması da gerekmektedir.

Ülkemizde çevre konularında da olduğu gibi bir çok konuda, genelde toplumda örgütlenme düzeyi oldukça düşüktür. Bireylerin toplumsal örgütlerin içinde yer alan ve toplu olarak karar üreten duruma geçememeleri halk katılımının sağlanmasını engellemektedir.

Çevre sorunlarının çözümü, tek kelimeyle, "katılımcılık, siyasal kararlılık ve kamu yararına uygulamalar" olarak ifade edilebilir. Çünkü çevre sorunları sadece, kirlenmenin önlenmesi ve çevrenin korunması değil, aynı zamanda, kaynakların savurganca, gelişigüzel kullanılmasının, toplumdaki çıkar çelişkilerinin, bireyciliğin ve karın belirlendiği ekonomik, siyasal ve toplumsal ilişkilerle karar verme sürecinin bir ürünüdür.

Çevre duyarlılığı açısından, kentsel alanda da kırsal alanda da, belli bir yerleşme mekanını paylaşan insanların, yaşadıkları mekanı sahiplenmeleri çok önemlidir. Bu sahiplenme

Özel Çevre Koruma Dergisi
Sayı : 6 Haziran 94 S. 74

duygusu doğrultusunda, çevresel bilinç de varlığını gösterebilir ve bu bilinç sayesinde de katı-

PLANLAMA
95 / 3 - 4

lim kanalları açılmış olur. Kamusal bilinç sadece, bireysel sorumluluğu değil, aynı zamanda da başkalarının eylemleri karşısında duyarlılık göstermeyi de sağlamaktadır. Yaşanılan mekanın ve çevrenin sahiplenilmesi ve korunması için, sivil toplumun bu kamusal bilinç ile hareket etmesi, çevre sorunlarının çözümünde ilk anahtar elementidir.

Önemli olan, halkın yaşadığı mekanın tüm insanlığa ait olduğu fikrini benimsemesi ve bu doğrultuda, belli bir mekanın düzenlenmesine yönelik kararlara, orada ortaya çıkan sorunlara karşı alınacak ortak çözümlere, o mekan üzerinde yaşayan ve aynı çevreyi paylaşan insanlar olarak sahip çıkılmasıdır.

Çevreye sahip çıkma bilinci, demokrasinin gelişmesi ile de yakından ilgilidir. Çünkü, sivil toplum örgütlenmeleri demokrasinin bir gereğidir. Çevre sorunlarının temelinde de çevreye sahip çıkacak, sivil toplum örgütlerinin gereken eylemleri halkın katılımı yardımıyla gerçekleştirememesi yatmaktadır.

Demokrasi, çevresel değerlere ve çevresel süreçlere daha fazla müdahale edebilmenin bir aracıdır. Bu nedenle, insanlar, yaşadığı çevre, yaşadığı dünya için bir şeyler yapmak, çevresine sahip çıkmak, onu korumak ve iyileştirmek için, demokrasinin ön koşulu olan katılım aracını kullanarak, tüm çevresel sorunların üstesinden gelebileceklerdir.

Çevre bilinci, küreselleşme doğrultusunda olduğu gibi yerelleşme yönünde de etkili bir kavramdır. İnsanlar, yerel ölçekte, su - hava - toprak gibi çevresel değerleri içinde buldukları sokakların, kasabaların ve kentlerin kalitesini ve yaşam kalitelerini kirletenlere karşı korumak amacıyla daha kolay biraraya gelebilmekte ve birleşebilmektedir. Bu nedenle, "küresel düşün, yerel davran" sözü, yerellik boyutunun önemini ve küresel ölçekte arasındaki zorunlu olan ilişkiyi çok güzel açıklamaktadır. Bu doğrultuda, yerel düzeyde çevrenin korunması için, dernek, vakıf, kooperatif, meslek odaları gibi tüm sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir.

Yerel halk; çevresiyle ilgili her konuda bilgilendirilerek, aydınlanarak; yasal, siyasal, yönetsel tüm girişimlerde bulunarak, tepkilerini gösterecek, örgütlenerek; gerekirse, yargı yoluna giderek, çevresel değerlere sahip çıkmalıdır. Çünkü; sorunlarının köklü çözümleri, halkın bu konuda

uğraş vermesinde yatmaktadır. Bu nedenle; halkın, çevreyi oluşturan ve etkileyen kararların alınması sürecine etkin bir biçimde örgütlü olarak katılması gerekmektedir. Ayrıca bu kitlelerin, uygulamaları da doğrudan denetleyebilecek şekilde, davranış değişiklikleri kazanması için, uygun zeminlerin hazırlanması ve oluşturulması da gerekmektedir. Bu noktada, örgütlü katılımın önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. "Birlikten kuvvet doğar" sözü, örgütlü katılımın başarılı olmasını vurgulaması açısından, oldukça büyük anlam kazanmaktadır.

Bu bağlamda halk; sivil toplum örgütleri ile birlikte, çevre konusunda haklarını savunmada ve tepkilerini göstermede yargı yolunu da kullanarak ve siyasi girişimlerde bulunarak, yerel olarak sorunların çözümüne kavuşmasında davranış ve tutumlar geliştirmelidir. Bunun yanı sıra, halkın birey olarak değil topluca ve örgütlü hareket ettiği zaman daha etkili olduğu, yaşadığımız deneyimlerle açıkça ortaya koyulmuştur. Bu nedenle dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler, meslek odaları vb. sivil toplum örgütleri yoluyla, katılım ve başarılı sonuç, daha kolaylaşmaktadır. Bu başarının arkasında da demokrasinin sunacağı örgütlenme özgürlüğü yatmaktadır.

Ülkemizde de örnekleri görülmeye başlayan etkin halk katılımı, çevreye yerel ölçekte halkın sahip çıkması ve çevre sorunlarına ortaya çıktığı yerde, boyutları büyümeden hemen çözüm aranması, sorunlara sahip çıkılması anlamında, çok önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, çevre sorunlarına çözüm getirilmesi, çevresel değerlerin korunması için, halkın bilinçli ve örgütlü katılımının sağlanması ön koşuldur.

Son yıllarda yaşadığımız başarılı halk katılımı örneklerinden bazıları şunlardır,

- 1987 yılında, Dalyan'da *caretta caretta* adlı deniz kaplumbağalarının üreme alanı olan İztuzu' sahilinde yapılacak olan turistik otel inşaatına karşı başlatılan kitlesel tepkiler ve gösteriler sonucu, inşaat iptal edilmiştir.
- 1988'de, Ankara'da belediyenin Güvenpark ve Zaferpark alanlarını otopark yapmak istemesine karşı, halk önce imza kampanyası başlatmış, sonrada yargı yoluna giderek engelleyebilmiştir.
- 1991'de Fethiye'de mesire yeri olarak kullanılan Aksa Koyununun, marinaya dönüştü-

Çünkü;
sorunlarının
köklü çözümleri,
halkın bu konuda
uğraş
vermesinde
yatmaktadır.

rülmesi için belediyenin girişimi, yine halk tarafından yapılan gösterilerle iptal edilmiştir.

- 1992'de Bergama'da, siyanür kullanarak altın elde etme işlemlerine karşı, yerel yönetim ile köylüler ve çevreciler eylemler yapmış ve yargı yoluna gitmişlerdir.

Geçmişte, özellikle çevre kirlilikleri konusunda bilgilerin yetersiz olması nedeniyle, bir beldede yaşayan halkın, bu sorunların olumsuz etkilerini kendi üzerinde gördükten sonra harekete geçmesi gibi nedenlerle, çevre sorunları konusunda öncelikle yerel düzeyde harekete geçilmiştir. Ülkemizde de, bu konudaki ilk çalışmalar genellikle beldeler düzeyinde başlamıştır. Bunun nedeni, bir beldede yaşayan halkın sağlığını ve huzurunu bozan çöp, gürültü ve bunun gibi çevre sağlığı sorunlarının halkın şikayetlerine konu olması nedeniyle yerel yönetimlere baskıların yapılmış olmasıdır. Diğer ülkeler gibi ülkemizde de, çevre konusunda ilk ciddi girişimlerin yerel boyutlarda başlaması rastlantı değil, sorunun yerel boyutunun öneminden kaynaklandığı gerçeğindedir.

Suyun, havanın, toprağın ve canlıların tehlikeli boyutlara ulaşan bir şekilde kirlenmesi, biyosferin ekolojik dengesinin büyük ölçüde bozulması, yenilenemeyen kaynakların tahrip edilmesi ve hızla tüketilmesi; insan eliyle yaratılmış çevrede özellikle, yaşama ve çalışma ortamlarında, insanlığın bedeni, zihni ve toplumsal sağlığına zararlı olacak sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Dünya nüfusu 1960'lı yıllarda 3 milyar iken, 2000 yılında 6 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Buna karşılık, başta ormanlar olmak üzere, bütün çevresel değerler ve zenginlikler olağanüstü bir hızla tüketilmektedir. Çevresel değerlerin asıl sahibi ve korumaların güvencesi halktır. Bu nedenle, çevresel değerleri korumak için asıl görev de halka düşmektedir.

Bu amaca ulaşmak için, vatandaşlar ve toplumlar, kurum ve kuruluşlar, her seviyede kendilerine bir sorumluluk yüklediğini kabul ederek, çaba harcamalıdır. Günümüzde sorumluluk kavramı artık, tüzel bir nitelik taşımanın yanısıra, yeni boyutlar kazanmaya da başlamıştır. Etik sorumluluk kaygıları, insanların davranışlarına egemen kılınmadığı sürece, gelecek kuşaklara değerlendirilerek aktarmakta başarı sağlanamayacağı da açıktır.

Bilgisizlik ve umursamazlık yüzünden, çevre ve çevresel değerler, çok büyük ve tamiri imkansız zararlar görebilmektedir. Bugünkü ve gelecek nesiller için, çevreyi savunmak, geliştirmek, her insan için zorunlu bir amaç olmalıdır ve bu amaca ulaşmak için, bütün dünyanın ekonomik ve sosyal kalkınması ve barış için, birlik ve beraberlik içinde olarak örgütlü bir katılımın gerçekleştirilmesi gereklidir.

Yıkıma uğramış çevremizin korunması ve yenilenmesi için, uzun dönemli uygulamalar geliştirmek gerektiği de açıktır. Bu amaçla önce; sistem içindeki rahatsızlıkların ortaya çıkarılması gereklidir. Eğer, tüm sorunları bütüncül olarak algılayıp, tümünü çözmeye çalışmazsak, bu durum, ayrı ayrı sorunlara çok pahalı çözümler bulunmasına yolaçacaktır. Çünkü, yeryüzünün bütününü, birbirleriyle ilişkili olan kirleticilerin etkisi altındadır, bu nedenle de, sorun bir bütün olarak ortaya koyularak yerel halkın katılımı ile çözüme kavuşturulmalıdır.

1982 Anayasamızın 56. maddesinde, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilerek; çevreyi korumanın, geliştirmenin ve çevre kirliliğini önlemenin devletin ve vatandaşların ödevi olduğu belirtilmiştir. Bu maddeden hareketle, çevreyi korumak, her insanın, bütün kamusal ve özel kişilerin ve kuruluşların görevi olarak kabul edilmiştir.

Unutmamak gerekir ki, düzenli, sağlıklı ve yüksek yaşam kaliteli bir yaşam tarzının temeli; çevre sorunlarına sağlıklı ve etkili çözümler getirebilmek çabalarının sonuçlarına bağlıdır. Çevre sorunlarını en aza indirmiş toplum aynı zamanda, sağlıklı, düzenli ve huzurlu bir toplumdür. Dolayısıyla toplumumuzun güçlü olması da, Anayasamızın 56. maddesinde belirtilen ödevlerin herkesçe yerine getirilmesine bağlıdır.

İnsanlar temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının en doğal hakkı olduğu bilinci ile, çoğulcu katılımcı demokratik bir ortamın gerekliliğini yerine getirerek, doğal yaşamın ve doğal kaynakların insanlığın bugünkü ve gelecek kuşakları için önemli olduğunu unutmamalıdır. Bu amaçlar doğrultusunda, teknik ve siyasal yönde halkın bilgilendirilmesi ile, bireylerin karar alma süreçlerine katılımı sağlanarak, başta yerleşim alanlarında olmak üzere her alanda sürdürülebilirliğin ve çevre hakkının yaşama geçirilmesi sağlanabilecektir.

Unutmamak gerekir ki çevre; sadece bireylerin, devletlerin değil, insanlığın ortak malıdır.

İnsanlar temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının en doğal hakkı olduğu bilinci ile, çoğulcu katılımcı demokratik bir ortamın gerekliliğini yerine getirerek, doğal yaşamın ve doğal kaynakların insanlığın bugünkü ve gelecek kuşakları için önemli olduğunu unutmamalıdır.